

IZ OBLASTI V OBLAST: DELOVANJE NA SEBE

VASJA BADALIČ*

*Don't most people want to walk out of the fucking lives they've
been handed?*

Philip Roth

»Afganistanci vedo, da imajo le še eno priložnost. Razumejo resnico, da njihovo najboljše upanje za svobodo leži v začasni izkušnji imperialne vladavine,« je julija 2002 zapisal Michael Ignatieff v članku z naslovom »Nation-Building Lite.«¹ Čeprav se nam zaradi povsem jasnih kolonialnih interesov, ki jih ZDA gojijo v Afganistanu, zdijo danes ugotovitve o osvobajanju afganistanskega naroda že povsem diskreditirane, so v času, ko so nastajale – t. j. po uspešni invaziji v omenjeno deželo Centralne Azije ter sredi vzpostavljanja propagandne mašinerije, ki je omogočila invazijo Iraka –, imele svojo veljavo. Takrat je samozaverovanost ameriškega političnega establišmenta in njemu pripadajočega priveska apologetov à la Ignatieff dosegala svoj vrhunec, govor o osvobajanju podrejenih ljudstev, ki trpijo pod okrutnimi režimi domačih diktatorjev, pa je služil predvsem kot argument, ki naj bi upravičil novo kolonialno avanturo.

Če poskusimo ameriški tip osvobajanja izpod spon talibanskega režima predstaviti skozi perspektivo Foucaultovih ključnih točk delovanja oblasti, ki so hkrati tudi točke, ki jih je potrebno sprebrniti za uspešno osvoboditev izpod njenih razmerij, lahko v neki splošni maniri ugotovimo, da ameriška osvoboditev Afganistana ni zanemarila niti ene izmed teh točk.² Z name-

* Raziskovalec in svobodni novinar, Slovenija.

¹ Michael Ignatieff, »Nation-Building Lite«, *New York Times*, 28. julij 2008.

² Pri naštevanju ključnih točk delovanja oblasti se navezujem na Foucaultov seznam, na katerem so navedene značilnosti njegove metode preučevanja oblastnih razmerij. Ta metoda omogoča kritično ovrednotenje oblastnih razmerij ter posledično

nom, da odstranijo oblastna razmerja, ki so veljala v času talibanskega režima, so ameriške sile po uspešno izvedeni invaziji ter vzpostavitvi bolj ali manj stabilnega sistema kontrole afganistanskega ozemlja vpeljale: (i.) *nov sistem razločevanj*, vpet v novo hierarhijo (npr. ameriške sile so po odstranitvi hierarhičnega sistema, v katerem so vladali Talibani, uvedle sistem, v katerem so ameriški predstavniki na podlagi prevladujoče vojaške moči nadrejeni domačinom; vpeljana je bila nova etnična hierarhična razporeditev, po kateri so Paštuni, od koder je izhajalo talibansko gibanje, izgubili velik del svoje moči, medtem ko so se Tadžiki, Uzbeki in Hazarji, ki so bili v času talibanskega režima v podrejenem položaju, zaradi sodelovanja z Američani povzpeli na lestvici moči; vpeljana so bila tudi nova razmerja med ženskim in moškim delom populacije na način, ki je omogočil nekoliko manjšo podrejenost žensk...); (ii.) *nove smotre* (npr. vpeljava »vojne proti terorju,« ki ga izvaja tudi nova afganistanska vojska, urjena in financirana s strani koalicijskih sil; vpeljava izobraževalnih sistemov, ki skrbijo za uspešno asimilacijo lokalnega prebivalstva pod okrilje ameriške kulture...); (iii.) *nova sredstva*, s katerimi se uveljavlja oblast (npr. uporaba ameriške vojaške moči, podprte s tujimi koalicijskimi silami in lojalnimi domačini, pri zagotavljanju nadzora; razširitev delovanja mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij, ki služijo kot opora pri širjenju ameriških interesov; vpeljava privilegijev – kot je na primer možnost za pridobitev dovoljenja za stalno bivanje v ZDA – za vse tiste, ki za določeno obdobje služijo v ameriški vojski ali lokalnih proameriških institucijah...); (iv.) *nove institucije*, katerih namen je izvrševanje novih oblastnih razmerij (npr. nove ameriške in ISAF vojaške baze; nove afganistanske državne ustanove, kjer operirajo domači proameriški predstavniki; humanitarne organizacije, ki služijo predvsem kot sredstvo za širitev proameriških interesov...); ter – nenazadnje – (v.) *nove stopnje racionalizacije* oziroma *organizacije* (npr. z vpeljavo cele vrste novih organizacijskih prijemov v afganistanski vojski, policiji, delovanju administrativnega aparata... skušajo ameriške sile skupaj s svojimi koalicijskimi partnerji doseči boljšo učinkovitost delovanja državnega aparata...)³

Čeprav je ameriška osvoboditev afganistanske populacije izpod taliban-

lahko služi tudi kot orodje, ki omogoča spreminjanje narave teh oblastnih razmerij. Več o tem v Michel Foucault, »Subjekt in oblast. Zakaj preučevati oblast: vprašanje subjekta«, *Vednost-oblast-subjekt*, Krt, Ljubljana 1991, str. 116-117.

³ Pri podajanju značilnosti ameriške spreobrnitve oblastnih razmerij talibanskega režima se opiram na: Ahmed Rashid, *Descent into Chaos: How the war against Islamic extremism is being lost in Pakistan, Afghanistan and Central Asia*, Allen Lane, London 2008; Sonali Kolhatkar, James Ingalls, *Bleeding Afghanistan: Washington, Warlords, and the Propaganda of Silence*, Seven Stories Press, New York 2006.

skih oblastnih razmerij bila na praktični ravni izvedena na podlagi implementacije sprememb v okviru vseh zgoraj omenjenih točk, bo kmalu postalo jasno, da navkljub temu ameriški imperialni tip osvobajanja v ključnem momentu prisega na povsem različno načelo od tistega, na katerega stavi Foucaultova teorija osvoboditve. A namen tega prispevka ni toliko v tem, da predstavimo pojem osvoboditve, ki je bil v zadnjih letih interpretiran ravno znotraj koordinat imperialne vladavine, temveč v tem, da se ga poslužimo kot občasne opore pri prebujanju do razumevanja upora in osvoboditve formulirane v Foucaultovem filozofemu. Vprašanja, na katera bo potrebno odgovoriti, so torej naslednja: Kako je znotraj oblastnih razmerij lahko mišljen upor proti tem razmerjem in posledična osvoboditev izpod njih? Kako je mogoče formulirati mesto svobode znotraj oblastnih razmerij in kdo je nosilec te svobode? Kako se upor lahko izvaja tako na partikularni kot tudi na splošni ravni? In nenazadnje – kam nas osvoboditev pravzaprav pripelje?

Oblast z zunanostjo

Dediščina, ki nam jo nalagajo Foucaultova dela vse tja do *Volje do znanja* (in vključno z njo),⁴ nam podaja razumevanje oblasti kot prepleta raznovrstnih strategij, ki znotraj različnih družbenih sfer uvajajo različne smotre, vzgajajo različne subjekte in vpeljujejo različne načine njihove hierarhične razporeditve. Gobavski diagram – izpeljan v *Zgodovini norosti*⁵ – uvaja dualne delitve, ki na podlagi izbranih kriterijev ustvarjajo polje izključenih in dominantnih družbenih skupin; disciplinski model – izpeljan v *Nadzorovanju in kaznovanju*⁶ – uvaja hierarhično, piramidalno delitev, v kateri se pozicije od vodje spuščajo do podrejenih, telesno in »duševno« primerno usposobljenih subjektov, ki opravljajo njim dodeljene naloge; biopolitični model – izpeljan v posameznih zapisih »poznega« Foucaulta – uvaja delitev na strokovno sfero ter populacijo, katere razmerja življenja/smrti stroka urejuje. Na podlagi delovanja teh oblastnih razmerij, velja razumeti tezo, da oblastna razmerja prežemajo celotno družbeno življenje: na razmerjih, ki jih vpeljujejo, določajo delo v institucijah (t. j. v zdravstvenem sistemu, šolah, proizvodnih obratih, vojašnicah, sodiščih...), a hkrati tudi vplivajo na naše vsakdanje, privatno življenje, določajo, kako sami sebe »vidimo«, kako se dojemamo v

⁴ Michel Foucault, *Zgodovina seksualnosti 1: Volja do znanja*, Škuc, Ljubljana 2000.

⁵ Michel Foucault, *Zgodovina norosti*, /*cf, Rdeča zbirka, Ljubljana 1998.

⁶ Michel Foucault, *Nadzorovanje in kaznovanje (Nastanek zapora)*, Delavska enotnost, Ljubljana 1984.

vsakdanjih rečeh, določajo, kako dojemamo našo seksualnost, naš odnos do lastnega telesa, zdravja, okolja... To je, kot v svojem komentarju ugotavlja François Ewald, oblast »brez zunanosti«⁷: znotraj svojega polja proizvaja vednost, ki določa resnice in prioritete, ki jim velja slediti, osmišlja življenja posameznikov ter jim nalaga cilje, ki jih morajo uresničiti, skratka, skrbi, da se vzpostavi določena vizija sveta oziroma tega, kar je nasploh, v skladu z nekim zastavljenim načrtom.

Subjekt, ki ga prepoznamo v tej teoriji oblasti, je subjekt, ki nastane kot rezultat delovanja posameznih oblastnih praks. To ni subjekt, ki bi bil postavljen kot neodvisna figura, kot nekakšno središče, od koder se izvršujejo različna dejanja, ampak je subjekt, ki vznikne kot posledica intervencije oblastnih proizvodnih sil, ki delujejo v določenem zgodovinskem trenutku. Subjekt tako postane zgolj točka, ki se artikulira v polju delovanja oblastnih razmerij, in – posledično – je to zgolj točka, ki je *odvisna* od delovanja teh razmerij. Ker se Foucault ni mogel sprijazniti s subjektom kot pasivnim materialom, nastalim na podlagi oblastnih tehnik, ter – širše gledano – niti s tipom oblasti, ki preveva celotno strukturo našega družbenega življenja in ki na ta način ustvarja zaključen, nepredušen prostor, iz katerega ni izhoda, se je v poznem obdobju svojega ustvarjalnega dela – predvsem, kot je bilo že omenjeno, v obdobju po *Volji do znanja* – odločil za vpeljavo preloma, ki presega, sprevrča zastavitve njegove teorije oblasti ter v njeno jedro uvaja neko novo, dodatno »logiko«. V tem zadnjem obdobju Foucault razvije nek nov element, ki ga kot tujek zasadi znotraj oblastnega diagrama, neko novo naravnost, ki je sposobna preoblikovati ravno ta diagram. Pri iskanju te »poti ven« se Foucault – morda presenetljivo – opre tudi na izročilo, ki izhaja iz istega obdobja, t. j. moderne, v katerem se je sicer vzpostavila večina oblastnih mehanizmov, ki jih je v prejšnjih delih tako vneto kritiziral. »Pozni« Foucault se ne vrača v čas moderne, da bi ponovno razkril kakšen nov zlovesč oblastni diagram, ampak se je poslužil, da bi razkril, kako se je mogoče zoperstaviti samemu diagramu, izhodišče, iz katerega razvije svoje izpeljave, pa postavi ravno v tisti prelomni trenutek – v čas razsvetljenstva –, ko je ta moderna šele začela dobivati svojo pravo podobo. S pomočjo interpretacije Kantovega teksta *Kaj je razsvetljenstvo?*⁸ Foucault preseže interpretacijo mo-

⁷ François Ewald, »Un pouvoir sans dehors«, *Michel Foucault philosophe*, Seuil, Pariz 1989, str. 196-202. V tem tekstu se Ewald sicer loteva analize disciplinskega tipa oblasti, tako da se oznaka »brez zunanosti« nanaša le na ta tip oblasti. Kljub temu pa se mi zdi primerno, da to oznako oziroma opredelitev apliciramo tudi na celotno oblastno mrežo, ki jo sestavljajo vsi trije diagrami.

⁸ Immanuel Kant, »Odgovor na vprašanje: Kaj je razsvetljenstvo?«, *Vestnik IMŠ, SAZU*, št. 1, Ljubljana 1987, str. 9-13.

derne kot dobe, v kateri je subjekt postal žrtev vsepovsod razraščanih oblastnih praks, saj iz nje izpelje neko novo orodje, ki naj nam bi pomagalo ravno pri uspešnem premagovanju omejitvev, izhajajočih iz teh oblastnih praks. Izhodišče, iz katerega izhaja Foucaultova analiza Kantovega teksta, pravi, da Kant ne skuša razsvetljenstva zajeti kot določene dobe, ki se je v nekem trenutku začela in se bo posledično nekega dne tudi iztekla; ne obravnava je kot nekega dogodka, ki se je izvršil in dovršil v določenem zgodovinskem trenutku, ampak jo skuša misliti predvsem kot specifično držo, kot posebno naravnost na svet okoli nas. Najpomembnejša značilnost te drže, ki jo Foucault izpostavi, je njena zavezanost spremembam oziroma njena sposobnost izhoda iz neke prejšnje, predhodne situacije ter preskok v neko novo zastavitev. V tem kratkem članku Kant interpretira razsvetljenstvo predvsem kot nekaj, kar se ločuje od tradicionalnega sistema misli, ki mu predhaja, se pravi – v njegovem primeru – kot nekaj, kar omogoča ločitev od »nezrele«⁹ predmoderne in hkrati skrbi za nemoten prehod v »zrelo«¹⁰ moderno. Status razsvetljenske drže torej opredeljuje nekakšna *prehodnost*, ki pravzaprav ni zares vezana niti na situacijo, od katere se ločuje, niti na situacijo, v katero se podaja, saj je ravno ime za ta odločilni vmesni korak, za ta premik, ki se nahaja v neki sivi coni, ki ni več tisto predhodno, a hkrati niti ni še tisto prihodno. Ta »drža modernosti«,¹⁰ izpeljana iz Kantove eksplikacije, Foucaultu služi predvsem kot drža, ki nam omogoča »izhod«, 'pot ven'¹¹ iz določene zgodovinske situacije; je *Ausgang* iz aktualnih družbenih razmerij in oblastnih diagramov, ki to družbo določajo, a hkrati je to tudi drža, ki v sebi nosi možnost preskoka v neka nova razmerja. Ta drža ni vezana na nobeno specifično dobo, ni last določene epohe, ampak jo je potrebno dojeti kot proces, ki preči različne dobe. Je proces, ki najde mesto znotraj vsake dobe. Za nosilca, ki izvaja ta projekt izhajanja iz stanja »nezrelosti« in ki je hkrati tudi element, na katerem se manifestirajo spremembe, ki so plod tega procesa izhajanja, pa je postavljen *subjekt*. Subjekt je tisti, ki izvaja nalogo odklapanja od prejšnjega, starega stanja, v katerem je bil udeležen, ob samem izvajanju te naloge pa se tudi on sam spreminja. Zaradi tega je potrebno razumeti držo modernosti kot držo, ki zagotavlja spremembo samega subjekta, spremembo, ki vključuje ponovno (re)konstitucijo subjekta kot takega, ob čemer – in to je ključna poanta – je ravno sam subjekt tisti, ki izvaja to (re)konstitucijo. Razmerje, v katerem je subjekt postavljen v odnos s samim seboj, v odnos, v

⁹ Mimogrede, v Kantovem tekstu je uporabljen termin »nedoletnost«, na tem mestu pa z uporabo oznake »nezrelost« sledim Foucaultu iz Michel Foucault, »Kaj je razsvetljenstvo?«, *Vednost-oblast-subjekt*, str. 145–158.

¹⁰ Michel Foucault, »Kaj je razsvetljenstvo?«, str. 150.

¹¹ *Ibid.*, str. 146.

katerem je zmožen vplivati na samega sebe, na svoje delovanje in na to, kar on je, se precej razlikuje od tistega razmerja, ki ga uvajajo oblastni diagrami, kjer gre za vladajoči odnos nekoga nad nekom drugim. Če je bil subjekt znotraj oblastnega diagrama zgolj ime za proizvod, ki nastane kot posledica delovanja različnih oblastnih praks, potem je moderni subjekt ime za proces, ki omogoča samo-konstruiranje neodvisno od teh oblastnih praks. Tu že lahko zaslutimo, da je način, s katerim se je Foucault želel oddaljiti od oblastnih razmerij, predvideval vpeljavo neke različne osi, nekega različnega modela, ki ne bo več zaobsegal delovanja nad drugimi, ampak bo skušal ta odnos nad drugimi spreobrniti; ga od subjekta ne več uperiti proti drugemu, ampak ga obrniti nazaj k temu istemu subjektu.

Za natančnejši oris tega odnosa ter predstavitev njegovega nosilca, se gotovo velja ozreti še dlje v preteklost, vse tja do starogrškega obdobja. Foucault namreč najde prav v starogrškem svetu prve nastavke tega novega odnosa, te nove osi, ki ni več model delovanja na druge, ampak je odnos do samega sebe oziroma je – kot bi dejal Deleuze – »pregib k sebi.«¹² Ob tem velja poudariti, da je ta pregib k sebi, kljub temu, da mu je dodeljena določena avtonomnost od postavljenih oblastnih razmerij, bil najprej – v grški klasični misli – umeščen prav znotraj teh razmerij in, še več, iz teh razmerij tudi izhaja. Če je osnovna Foucaultova definicija oblasti delovanje na delovanja,¹³ potem lahko rečemo, da znotraj tega odnosa obstajata dve poziciji: prva pozicija je tista, s katere se učinkuje na nekaj drugega, medtem ko je druga pozicija ravno ta, ki sprejme oziroma utrpi to učinkovanje. Iz tega odnosa med obema pozicijama so Grki izluščili odnos do sebe oziroma – lepše povedano – *delovanje na sebe*, ki namesto, da bi uperilo svoje učinkovanje na nekaj drugega, ga vzvratno obrne nazaj k sebi. Delovanje na sebe je še vedno primer delovanja na delovanje, vendar s to pomembno razliko, da je to delovanje uperjeno proti samemu sebi. Ta tesna povezanost med odnosom do sebe in vladanjem drugih je izhajala iz načina starogrškega razmisleka, po katerem se je od vsakega gospodarja, ki je imel pod seboj moštvo podložnikov, pričakovalo, da bo v prvi vrsti predvsem sposoben na primeren način (ob)vladati samega sebe, saj mu je lahko le uspešno samo-obvladanje zagotavljalo tudi uspeh pri vladanju drugih. Dober gospodar mora znati brzdati samega sebe, nad seboj mora izvajati oblast, ki se mora držati načel zmernosti, če želi biti uspešen tudi pri vladanju drugih. Delovanje na sebe in delovanje na druge sta tu še tesno povezana, komplementarna, v kolikor primerno vladanje sebi

¹² Obširno analizo tega pregiba k sebi Deleuze predstavi v: Gilles Deleuze, »Pregibi ali notranjost misli (subjektivacija)«, *Foucault*, Feltrinelli, Milano 1987, str. 96-123.

¹³ Michel Foucault, »Subjekt in oblast«, str. 113.

zagotavlja – zgolj s presaditvijo iste zmerne osebne naravnosti v proces vladanja drugih – tudi uspešno izvajanje oblasti nad drugimi.¹⁴

Tisto razsvetljsko držo modernosti, ki je bila zgoraj omenjena kot drža, ki omogoča izhod iz oblastnih razmerij s pomočjo subjekta, ki postane nosilec svoje lastne konstitucije, velja torej razumeti skupaj, vzajemno z držo skrbi zase, ki prav tako deluje kot nekakšen izhod iz oblasti na podlagi razumevanja subjekta, ki je sam sebi gospodar. Obe tradiciji sta razvili pojem subjekta, ki vzpostavi odnos s samim seboj, s tem ko se na nek način odcepi od samega sebe, se postavi za sam svoj objekt, ki je vreden preučevanja. Ta subjekt vrednoti samega sebe neodvisno od zunanjih oblastnih razmerij; preučuje svojo lastno umeščenost znotraj teh razmerij in skuša odkriti morebitne nevarnosti, ki mu jih postavljajo ta razmerja, zato da bi se jih posledično odrešil in se na novo, neodvisno konstituiral. Svoboda je tu postavljena ravno v ta akt odklonitve neprimernih oblastnih razmerij skozi samovzpovstavitve novega subjekta.

Če vzamemo za svojo Foucaultovo pozicioniranje možnosti svobode v subjektu, ki deluje na sebe, potem lahko uvidimo, da – za razliko od imperialnega osvobajanja, ki so si ga zamislili v ZDA – osvoboditev ne pride od zunanje sile, ampak od znotraj, od subjektov, ki so vpeti v oblastna razmerja. Razraste se iz tistega, ki je podrejen, ne nastane pa kot posledica neke zunanje intervencije, ki podrejenemu subjektu omogoči izhod izpod oblastnih spon. Pomen te poante tiči seveda v tem, da se v primeru zunanje intervencije subjekt pravzaprav ne osvobodi, saj se ponovno znajde v vlogi pasivnega objekta, s katerim manipulira neka zunanja sila. V primeru ameriške osvoboditve Afganistana izpod talibanskega represivnega režima je to jasno razvidno, saj je osvoboditev poskrbela zgolj za ponovno objektivacijo domnevno osvobojenih znotraj nekih novih oblastnih razmerij. Zanimiv primer te objektivacije se je na primeru reprezentacije položaja

¹⁴ Čeprav je v klasičnem grškem svetu oblast nad seboj izšla iz oblasti nad drugimi in se tudi izvajala v povezavi z njo, Foucault ugotavlja, da se kasneje zgodi zarez med vajami, ki omogočajo vladanje nad samim sabo, in učenjem tistega, kar je potrebno za vladanje nad drugimi. Tisti ključni trenutek, v katerem se zagotovi avtonomnost vjam delovanja na sebe, se torej zgodi v post-klasičnem grškem svetu, ko se te vaje, ki jih uporabljamo pri samo-vladanju, odklopijo od oblastnega razmerja nad drugimi. Na ta način se je konstituirala neka entiteta, ki učinkuje sama nase, pri čemer se ne ozira več na oblast nad drugimi; neka entiteta, ki deluje neodvisno od vladanja nad drugimi. V zadnji instanci, oziroma vsaj tako, kot nakazujejo Foucaultove izpeljave v drugem in tretjem delu *Žgodovine seksualnosti*, naj bi torej razumevali odnos do samega sebe kot nekaj avtonomnega; kot nekaj, kar se iztrga iz/od odnosa do drugih. Več o tem v: Michel Foucault, *Žgodovina seksualnosti 2: Uporaba ugodij*, Škuc, Ljubljana 1998, str. 50.

afganistanskih žensk zgodil že pred samo invazijo. Busheva administracija je – predvsem skozi osebni angažma predsednikove žene Laure – izpostavila trpljenje afganistanskih žensk pod talibansko strahovlado ter na ta način podala dodaten argument za osvoboditev Afganistana. Svoje so doprinesle tudi številne knjižne publikacije, objavljene po 11. septembru 2001, ki so opozarjale na ponižanje afganistanskih žensk, ker so prisiljene nositi burke – modra oblačila, ki pokrivajo žensko telo od glave do peta¹⁵ – ter se podrežati strogim pravilom talibanskega režima. Ključna lastnost celotne kampanje – pa čeprav je morda bila narejena z dobrimi nameni – je bila seveda reprezentacija afganistanske ženske kot nebogljenе, pasivne entitete, ki nima druge možnosti, kot da računa na razsvetljene tuje vojake, ki jo bodo osvobodili. Simptomatično je, da je celoten pred-invazijski proces objektivizacije afganistanskih žensk povsem zaobšel vse tiste napredne ženske, ki se znotraj afganistanske družbe že dolgo borijo za boljši položaj žensk. Militantna feministična organizacija RAWA, ki je bila in še vedno je oster kritik tako talibanskega režima kot tudi pro-ameriškega Severnega zavezništva, se ni skladala s sliko nebogljenih, pomoči potrebnih gospodinj, zaradi česar ni imela možnosti postati del ameriškega diskurza, ki je propagiral invazijo. Organizirane, aktivne ženske, ki se borijo za lastne pravice, ni bilo mogoče vključiti v propagandno akcijo, saj je le-ta temeljila na promoviranju pokritih gospodinj, ki hrepenijo po osvoboditvi s strani benevolentnih tujcev.¹⁶

Ameriški tip osvoboditve je potemtakem izhajal iz povsem drugačnega načela kot foucaultovsko razumevanje osvoboditve, saj se je opiral na uporabo zunanje sile, ki lahko preko ponovne objektivacije subjekta sproži spremembe v oblastnih razmerjih. Foucault – na drugi strani – prisega na mesto odpora v subjektu, ki se nahaja znotraj same oblasti. Tisto samo-konstitutivno držo razsvetljenskega subjekta in starogrško držo delovanja na sebe, ki smo ju prepoznali kot suvereni drži, ki nam omogoča izstop iz oblasti, velja razumeti kot nekaj, kar oblastna razmerja razkraja od znotraj. Oblast torej kljub vsemu ima zunanost, pa čeprav ta zunanost prihaja od znotraj.

¹⁵ Na tem mestu se opiram na seznam knjig, ki jih navajata Kolhatkar in Ingalls. Serija knjig zaobsega Harriet Loganovo *Unvelied*, Batya Swift Yasgurovo *Behind the Burqa*, John Follain in Rita Crestorarijevo *Zoya's Story*, Cheryl Benardovo *Velied Courage*, Latifino *My Forbidden Face* in Sally Armstrongovo *Velied Threat*. Vse knjige imajo na naslovnica podobe pokritih žensk, tudi sami naslovi se neposredno nanašajo na pokritost žensk. Več o tem v: *op. cit.*, str. 180.

¹⁶ Več o tem v: »'Liberation' Rhetoric and Burqa Obsessions«, *op. cit.*, str. 169–196.

Se lahko vsak upre?

A čeprav je morda postalo že skorajda prelahko napadati novodobno ameriško verzijo osvobajanja, je potrebno kljub temu tudi nakazati na neko naivnost, ki je – za razliko od ameriške verzije – trdovratno zasidrana v Foucaultovem razumevanju osvobajanja. Do te naivnosti se lahko prebijemo preko dodatne argumentacije, podane v seminarju »Subjekt in oblast«,¹⁷ ki nam bo še bolj natančno določila mesto odpora v odnosu z oblastjo. Tam Foucault odločno postavi držo, ki je sposobna spreverniti trenutne oblastne diagrame, v sam diagram, s tem ko vanj na nekakšen privilegirani način vpele ravnó pojem svobode. Raziskava, ki jo na tistem mestu opravi Foucault, vodi k ugotovitvi, da se znotraj vsakega procesa vladanja vedno – na nek nujen način – pojavi tudi sila, ki temu procesu nasprotuje. Razlaga gre nekako takole: v vsakem oblastnem razmerju morata nastopiti najmanj dva subjekta, da se to razmerje sploh lahko vzpostavi, ne moremo namreč govoriti o razmerju, če nimamo vsaj dveh (ali več) elementov, med katerimi to razmerje poteka. Če sta subjekta v oblastnem razmerju na primer dva, potem velja reči, da sta oba enako nujna oziroma enako nenadomestljiva za samo razmerje. Tudi podrejeni, tisti, nad katerim se deluje, je tako spoznan kot neka specifična, samosvoja entiteta; je »v celoti pripoznan in vseskozi obravnavan kot oseba, ki deluje«.¹⁸ Foucault na ta način položi v to podrejeno entiteto tudi določeno neodvisnost, saj ne moremo govoriti o delovanju nad nekom, če le-ta nima nekega samosvojega statusa, nekega obstoja, ki je ločen od obstoja tistega, ki vlada. Ravno iz te neodvisnosti, tega samosvojega statusa podrejenega subjekta pa Foucault v naslednjem koraku izpelje trditev, da se znotraj vsakega oblastnega razmerja vedno nahaja tudi možnost *svobodnega delovanja* tega subjekta. Možnost svobodnega delovanja naj bi namreč bila logična konsekvencia, ki izhaja iz dokazane neodvisnosti subjekta. Po tej razlagi je svobodno delovanje že vnaprej zagotovljeno znotraj vsakega oblastnega razmerja, saj eden brez drugega ne moreta obstajati. Tam, kjer se izvaja oblast, obstaja vedno tudi neka cona svobode, saj se oba pojma vzajemno dopolnjujeta; podeljujeta smisel drug drugemu, sta na nek »intimen« način odvisna drug od drugega. Ne moremo govoriti o vladanju, če nimamo ob sebi neke svobodne entitete, ki ji lahko vladamo ali pa želimo vladati, in ne moremo govoriti o svobodi, če ni ob njej nečesa, kar tej svobodi nasprotuje. Svoboda je pogoj za to, da sploh lahko govorimo o oblasti, a hkrati je tudi delovanje oblasti pogoj za to, da sploh lahko govorimo o svobodi. S te

¹⁷ Michel Foucault, »Subjekt in oblast«, str. 103–120.

¹⁸ *Ibid.*, str. 114.

perspektive torej velja razumeti Foucaultovo tezo, da je tam, kjer je oblast, »tudi odpor in da ta odpor [...] nikoli ne stoji nekje zunaj glede na oblast«. ¹⁹ Vidimo torej, da je oblast – čeprav se bori proti nekemu deklariranemu zunanjemu dejavniku – neločljivo povezana prav s tem dejavnikom (karkoli že to je) in da se utemeljuje zgolj z njegovo pomočjo. Velja pa seveda tudi obratno, saj se namreč tudi tisto, kar se upira oblasti, utemeljuje zgolj na njenem obstoju. Tudi upor potemtakem nujno potrebuje oblast; je neločljivo povezan z njo, saj ima edino v tem primeru komu nasprotovati. Ob tej ugotovitvi se povsem spreobrne teza o vsepovsod prisotnih oblastnih razmerjih, ki ne dopuščajo nobenih odmikov od svojih smernic, nobenih svobodnih dejanj izven svojih meja. Velja namreč reči drugače: če je oblast vsepovsod prisotna, to ne pomeni, da tudi povsod izpodrine svobodno delovanje, ampak ravno obratno – reči moramo, da če velja, da oblast deluje vsepovsod, potem je tudi svoboda oziroma upor tej oblasti – kot njen notranji pogoj – *vsepovsod prisoten*. ²⁰ Če oblast vsepovsod razvije svojo mrežo, to ne pomeni, da ni nič več mogoče storiti proti njej, ampak – ravno obratno – pomeni, da se je možno vsepovsod boriti proti njej. Čeprav torej vladanje hlepi po usmerjanju posameznikov in skupin, čeprav hlepi po vzpostavljanju identitet, v katerih se bodo ti subjekti prepoznali kot krotki posamezniki, ki so primerni za uresničevanje nalog sistema, ta proces vedno trči ob neko oviro, neko njemu notranjo mejo, ki jo zaseda avtonomno delovanje subjekta. Če torej »drži, da je v srcu oblastnih razmerij in permanentni pogoj njihovega obstoja nepokorščina in neka bistvena trdovratnost principa svobode, potem ni nobenega oblastnega razmerja brez sredstev za osvoboditev ali možnosti za pobeg«. ²¹

Problematičnost oziroma naivnost te Foucaultove razlage je bolj ali manj tiha predpostavka, da se v vsakem oblastnem razmerju nahaja dovolj močna sila, ki bo sposobna tudi dejansko spreobrniti ta razmerja. Naivnost te teze lahko prepoznamo ob predstavljanju situacij, v katerih je podrejeni pol oblastnega razmerja tako šibak, da sam ne more sprožiti upora in lahko zaradi tega računa le na pomoč od drugod (npr. civilisti v vojnem območju, ki se ne morejo upreti vojaško močnejšemu nasprotniku). Ta naivnost je ravno tisto, čemur se vsaj na deklarativni ravni želi izogniti imperialni model osvobajanja, saj predpostavlja – ravno obratno od Foucaulta –, da se v oblastnih razmerjih nahaja subjekt, ki ni dovolj močna sila za samoosvoboditev.

¹⁹ Michel Foucault, *Zgodovina seksualnosti 1: Volja do znanja*, str. 99.

²⁰ Za natančno izpeljavo te teze glej Michel Foucault, »Subjekt in oblast«, str. 103–120.

²¹ *Ibid.*, str. 118.

Diferenciacija, ne identiteta

Situacija, v kateri se znajde Coleman Silk – glavni junak romana Philipa Rotha *Človeški madež* –, je enkratna, edinstvena situacija, v kateri se lahko odloči med tem ali bo življenje preživel kot *light-skinned nigger*, ki bo moral še naprej nositi breme diskriminatornih prijemov, ki so vladali v ZDA v času po drugi svetovni vojni, ali kot *whitey*, sicer nekoliko bolj temne polti, ampak kljub temu belec, ki bo imel možnost vpisa na katerokoli univerzo, možnost doktoriranja in uresničenja profesorske kariere in – nenazadnje – možnost poroke z Judinjjo, ki bo tudi njegovim otrokom zagotovila »pravo« barvo polti. Zgodba gre takole: Coleman Silk je potomec črnih prednikov, ki pa so skozi pretekle generacije s pomočjo mešanih porok uspeli toliko »prečistiti« svojo prvotno barvo kože, da prav pri njemu ta barva prevzame že tako svetle odtenke, da ni več mogoče jasno razločiti, katera je njegova »resnična narava«. Ko se Coleman kot mladenič prijavlja v vojsko, da bi se udeležil bojev 2. svetovne vojne, se mu ob vpisovanju svojih karakteristik v vojaške obrazce ponudi neverjetna prilžnost: lahko se na novo izumi, lahko izbira, kaj želi biti, lahko redefinira svojo rasno pripadnost... »He could play his skin however he wanted.«²² V trenutku, ko na formularjih izpolnjuje svoje podatke, predstavlja svoje lastnosti, se zgolj s pomočjo preprostega premika peresa iztrga iz usode, ki mu je bila namenjena, zato da bi se lahko ponovno rodil kot drug človek. Coleman postane belec. Tako se sesujejo vse družbene ovire, ki so mu kot črncu onemogočale uresničevanje določenih ambicij; razblinijo se vsa tista tiha, diskriminatorna pravila, ki so žalila in zatirala njegove želje, in na njihovo mesto stopijo nova pravila, ki mu bodo omogočila povsem drugačno življenje. Coleman prestopi v drug svet: s spremembo lastne identifikacijske simbolne etikete se porušijo tudi tista oblastna razmerja, ki so mu omejevala življenje kot črncu, in na njihovih ruševinah se vzpostavijo razmerja, ki mu omogočijo boljšo prihodnost (npr. boljše šolanje, službo...) in prihranijo nova ponižanja.

Korak, ki ga stori Coleman Silk, je kuriozen primer osvoboditve izpod/od določenih oblastnih razmerij s pomočjo vzpostavitve neke nove forme subjektivnosti. Moment samovzpostavitve je moment kreacije, je moment »drže modernosti«, ki jo Foucault, nenazadnje, prepozna tudi v Baudelairjevih izpeljavah, kjer imamo opravka s subjektom, ki je sposoben opravljati nalogo samo-kreiranja. Biti moderen pri Baudelairu »ne pomeni sprejeti sebe, kakršen si v toku bežnih trenutkov; pomeni vzeti sebe kot predmet kompleksne

²² Philip Roth, *The Human Stain*, Vintage, London 2001, str. 109.

in težavne izdelave«. ²³ Čeprav se Baudelairjeva vizija nanaša le na svet umetnosti – po njegovem naj bi bil le umetnik tisti, ki ima zmožnost kreiranja svoje lastne identitete –, Foucault razširi to lastnost na celotno družbeno polje, vgradi ga v subjekt nasploh. Estetski moment tako vznikne kot eden izmed odločilnih značilnosti re-kreacije subjekta. Povedano s Foucaultovimi besedami: »Iz ideje, da nam sestvo ni dano, sledi po mojem samo ena praktična konsekvence: sebe moramo oblikovati kot umetniško delo.«²⁴

Tak subjekt ni subjekt, ki išče samega sebe, zato da bi odkril svoje »notranje bistvo« oziroma zato, da bi nekje »v globinah« odkril, kaj on v resnici je, ampak je subjekt, ki – potem ko se otrese nezaželenih identitet, ki mu jih je vsilila oblast – spozna, da na mestu, kjer naj bi se nahajala ta »notranja globina«, ni ničesar in da je ravno ta nič točka, na kateri se gradijo nove identitete. Subjekt se ne osvobodi delovanja oblastnih razmerij, zato da bi odkril svoje skrito bistvo, ki naj bi bilo skrito, zaradi tega, ker naj bi ga potlačila prav ta oblastna razmerja, ampak opravi to »negativno« delo razgradnje, zato da bi ugotovil, da na tem domnevno skritem mestu zija praznina, od koder je mogoče sprožiti samokonstitucijo. Mimogrede, če se le za kratek hip zopet vrnemo k *Človeškemu madežu*, lahko vidimo, da očitek, ki ga proti Colemanu po njegovi »zamenjavi« rase uperi njegov brat Walt, deloma temelji prav na tem omenjenem razmišljanju o resnični naravi človeka. Walt namreč noče več imeti nobenega opravka z bratom ravno zaradi tega, ker meni, da je le-ta izdal svojo lastno, resnično naravo, ter se z lažjo in prevaro dokopal do neke fiktivne identitete, ki mu ne pripada. Po Waltovem mnenju je Colemanova resnična narava seveda črna, medtem ko naj bi bila odločitev za belo prihodnost veleizdaja te njegove prave narave. Če sledimo Foucaultovim izpeljavam, potem opazimo, da Waltova poanta zgreši ravno v tem, da postavlja črnost kot neko temeljno lastnost, ki naj bi določala, kaj Coleman v resnici je, namesto, da bi uvidela, da je tudi ta »biti črn« (in tudi krute, diskriminatorne posledice, ki so sledile iz tega naslova v obdobju, v katerega je postavljen roman) neka fikcija, ki je bila sicer proizvedena od določenih oblastnih sil. Walt spregleda, da so vse identitete enako resnične oziroma enako fiktivne, kolikor so vse proizvedene bodisi od nekih oblastnih sil bodisi od subjekta samega. In ko se subjekt osvobodi vseh teh identifikacijskih nalepk, ne ostane od njega več nič. Ostane le prazna točka, od koder se lahko sproži nova rekonstrukcija.

Napotek, ki ga velja izpeljati iz Colemanove izkušnje, govori o tem, da

²³ Michel Foucault, »Kaj je razsvetljenstvo?«, str. 152.

²⁴ Michel Foucault, »O genealogiji etike: pregled dela v nastajanju«, *Vednost-Oblast-Subjekt*, str. 128.

je za upor proti določenemu režimu v prvi vrsti najprej potreben radikalen odklop od identitet, ki jih režimska oblastna razmerja uvajajo. Odklop od teh razmerij pomeni predvsem dati odpoved formam subjektivnosti, ki jih je vzdrževal stari režim, saj ta razmerja režima lahko operirajo zgolj z navezovanjem na te subjektivnosti, ki so jih same proizvedle. Če prelomimo vez s temi identitetami, torej prelomimo tudi z razmerji, ki so svoje delovanje opirale na te identitete. Gre torej za dvojni korak odpovedi in posledične ponovne vzpostavitve subjektivnosti: en korak vsebuje zavrnitev nezaželjenih vzorcev subjektivnosti, drugi pa kreativni moment samokonstitucije, ki se pojavi po opustitvi starih vzorcev. Subjekt torej tu ni razumljen kot neka statična entiteta, ampak kot aktivna, produktivna sila, ki ni nikoli vezana zgolj na eno samo identiteto, saj se le-te stalno razgrajujejo in na novo ustvarjajo. Zaradi tega pravzaprav ne moremo – skupaj s Foucaultom – govoriti o identiteti subjekta, ampak o preskokih iz enečasne identitetne konfiguracije v drugo. Kot bi dejal Foucault: »Razmerja, ki jih moramo imeti z nami samimi, pa niso identitetna razmerja; to so prej diferencijska, ustvarjalna, inovacijska razmerja.«²⁵

Osvoboditev v oblasti

V Foucaultovih zapisih o Iranski revoluciji²⁶ najdemo – morda nepričakovano – zanimivo nadgradnjo njegovih teoretičnih izpeljav o upor proti oblastnim razmerjem. Najbolj pomembna značilnost te nadgradnje je, da tu moment samokreacije ni razumljen več kot neka intimna naloga, ki jo izvaja posameznik, temveč kot množičen upor proti represivnemu režimu. Vznik nove identitete iranskega naroda se udejani na podlagi prehodnega odklopa od represivnih oblastnih razmerij in nekaterih simbolnih identifikacijskih vzorcev, ki jih je uvajal vladajoči režim, ter – vsaj v ključnem trenutku upora – tudi od morebitnih identifikacij, ki so jih ponujali pretendenti za šahovo mesto. Ob opisih upora,²⁷ ki je končal vladavino šaha Reze Pahlavija, lahko torej v prvi vrsti opozorimo na dve vrsti odmika: ne le da se je ljudstvo

²⁵ Michel Foucault, »Michel Foucault, Intervju: Seks, oblast in politika identitete«, *Življenje in prakse svobode*, Založba ZRC, Ljubljana 2007, str. 206.

²⁶ Foucault je leta 1978 – v obdobju, ko je potekala Iranska revolucija – dvakrat za krajši čas obiskal Iran. Delal je kot reporter za *Corriere della sera* in tako napisal celo serijo člankov, v katerih je analiziral potek revolucije. Vsi članki so objavljeni v: Michel Foucault, *Dits et Écrits 3*, Gallimard, Pariz 1994.

²⁷ Na tem mestu se opiram predvsem na članek: Michel Foucault, »Une révolte a mains nues«, *Dits et Écrits 3*, str. 701-704.

uprlo na ta način, da se je v nekem trenutku preprosto odločilo, da ne bo več sodelovalo pri vzdrževanju mehanizmov režima (revolucija je potekala z masovnimi stavkami, s skorajda totalno, vsesplošno neposlušnostjo vladajoči eliti, kar je vodilo v popolno paralizacijo vseh ključnih struktur države) in se podrejalo njegovim oblastnim silam, ampak se je – v momentu izvedbe upora – odreklo tudi lastnemu programu, ki bi vkalupljal njeno delovanje v neko novo politično strategijo. Odrekli so se zavezanosti tistim simbolnim vlogam, na katere se je opiral režim pri svojem vladanju, a hkrati tudi še niso prevzeli nobenih novih. V tistem ključnem trenutku, ko je revolucija potekala, se je upor izvajal brez notranjih konfliktov med samimi protestniki, ravno zato, ker so vsi začasno suspendirali svoje siceršnje politične in ekonomske interese. Odklopili so se od preprirov o tem, kako naj bi bila videti prihodnost Irana po šahovem odstopu, saj niso želeli, da bi s tem vnesli nemir in razkol med protestniki, ki so sicer izhajali iz različnih političnih prepričanj. V tistem odločilnem momentu je upor torej črpal svojo moč zgolj iz zanikanja režimovega obstoja, zgolj iz nasprotovanja njegovim metodam vladanja, ne pa iz zavezanosti nekemu pozitivnemu projektu, ki bi predstavljal nadomestilo za stari režim. Ljudje so se masovno povezali na podlagi negacije nečesa, ne pa na nekem programu, ki bi razkril, kakšno bo njihovo bodoče življenje. Ob tem nam postane hitro jasno, da ta odsotnost programa o bodoči ureditvi ni pomenila šibkosti samega gibanja, ampak, ravno nasprotno – nek faktor, ki je povečal moč upora in nenazadnje omogočil osvoboditev izpod šahovega režima.

A gremo lahko še dlje ter poskusimo najti v tistih najbolj tragičnih dneh upora še bolj temeljit odklop od simbolnih identifikacij, ki nas opredeljujejo. Ljudje se namreč v tistih momentih, ko se odloča njihova usoda, ne odpovedo le tem vsakdanjim družbenim vlogam, ampak se poleg tega odklopijo tudi od lastnega strahu pred fizičnimi grožnjami represivnega sistema oziroma – v zadnji instanci – odpovedo se strahu pred smrtjo. Ta strah, ki je bil ključni dejavnik, na katerega se je opiral režim v času svojega delovanja, se sedaj razblini. Pojma življenja in smrti sta suspendirana, razveljavljena. Pojem strah pred smrtjo, ki je prej stalno krojil vsakdan ljudi, izgubi veljavo. Lahko rečemo, da ljudje na nek način stopijo onkraj življenja in smrti. Brilljanten opis tega ključnega trenutka podaja Kapuściński: »Možje hodi-jo, ne manjkajo niti žene z otroci. Oblečeni so v belem. Biti oblečen v belo barvo pomeni biti pripravljen na smrt. Kamere se osredotočijo na njihove še žive obraze. Njihove oči. Otroci, že utrujeni, so mirni, radovedni pričakuje-jo, kaj se bo zgodilo. To je množica, ki napreduje naravnost proti tankom, ne da bi upočasnila korak, se zaustavila, hipnotizirana množica, začarana?, zapeljana?, kot da ne bi ničesar videla, kot da bi se premikala po puščavski

zemlji, množica, ki je že pričela vstopati v nebesa. V tem trenutku postane slika nejasna, kajti snemalcu se tresejo roke; iz zvočnikov se zaslišijo hrup, odmevi streljanja, žvižganje krogel in srce parajoči kriki, ki se prelijejo v enega samega.«²⁸

Iranskemu ljudstvu je odklop od identitet, načinov obnašanja in razumevanja lastne pozicije v svetu, ki mu ga je vcepil represivni režim, omogočil, da na praznem mestu, ki je ostalo od prejšnjih simbolnih identifikacij, zgradi novo podobo samih sebe in ureditve, v kateri želi nadaljevati svoja življenja. Potem ko se je revolucija končala, so različne politične skupine aktivno posegle v interpretacijo praznine, ki je ostala po odhodu šaha. Vnel se je boj za novo razlago primerne državne ureditve in tipa državljana, ki bo v njej živel. V primeru Iranske revolucije je – izmed vseh različnih struj, ki so se potegovale za uresničenje te nove ureditve – prevladala smer pod Homeinijevim vodstvom, ki je vpeljala islamsko državo. Zaradi tega nam lahko iranski primer služi tudi kot lep primer množične osvoboditve, ki se je v zadnji instanci realizirala skozi vzpostavitev novih oblastnih razmerij. Kot tak se ta primer povsem sklada s foucaultovsko interpretacijo osvoboditve; osvoboditve, ki ni mišljena kot popoln izstop iz oblastnih razmerij, ampak zgolj kot, prvič, premestitev oziroma redefinicija strateških pozicij, ki so del nekih že obstoječih oblastnih razmerij ali kot, drugič, vzpostavitev nekih novih oblastnih razmerij. »Ne moremo se postaviti iz situacije [pri čemer je tu situacija ime za oblastno razmerje] in nikjer nismo osvobojeni slehernega oblastnega razmerja. Vselej pa lahko spremenimo situacijo.« Vsaka osvoboditev potemtakem lahko pomeni bodisi spremembo znotraj oblastnih razmerij bodisi vzpostavitev povsem novih oblastnih razmerij.

In katere so tiste spremembe, ki jih je mogoče bodisi vnesti v neko že obstoječo oblastno razmerje ali pa vpeti v neko novo oblast? Na tem mestu se velja zopet vrniti na mesto, kjer smo začeli, ter se zopet opreti na ključne točke delovanja oblasti, ki smo jih omenili že v uvodu. Ravno tiste točke, ki morajo biti po Foucaultu podvržene kritični analizi vsakogar, ki oblast proučuje, so hkrati tudi točke, ki morajo biti podvržene spremembam, če želi biti upor proti oblastnim razmerjem uspešen. Seznan teh točk nam torej lahko služi kot navodilo pri tem, kako je potrebno ob osvobojanju postopati pri vzpostavitvi novih oblastnih razmerij: (i.) *Sprememba sistemov razločevanj*. Ker vsako oblastno razmerje proizvaja določene hierarhične razporeditve med subjekti, je ena izmed ključnih nalog osvoboditve preučiti razloge, zakaj do teh ločitev prihaja, prepoznati, katere so kategorije, ki jih te ločitve

²⁸ Ryszard Kapuściński, *El Sha o la desmesura del poder*, Anagrama, Barcelona 2003, str. 154.

uvajajo, ugotoviti komu služijo, ter – posledično – doseči njihovo sprevrnitev. Z namenom, da se doseže spremembe, je potrebno tudi preučiti, kako se te ločitve vzpostavljajo, in ugotoviti, kateri so tisti mehanizmi, ki te ločitve vzdržujejo. Načini, s katerimi se proizvajajo te kategorizacije, so številni: »razlikovanja so določena z zakoni ali s tradicijo statusov in privilegijev«,²⁹ lahko so posledica nekih neenakih ekonomskih zmožnosti, bioloških klasifikacij, lahko izvirajo iz jezikovnih in t.i. kulturnih razlik... Zaradi tega so lahko vsi ti načini kategorizacije tarča upora. (ii.) *Sprememba smotrov*. Ker je vsako oblastno razmerje zavezano nekemu smotru, mora posledično tudi sprememba teh razmerij poskrbeti za vpeljavo novih smotrov. Kar tu velja postaviti v ospredje so smotri, ki jih postavljajo tisti, ki vladajo oziroma delujejo nad drugimi. Posvetiti se je potrebno kritičnemu preučevanju nalog (včasih eksplicitnih, včasih serviranih na bolj prikrit način), ki jih nadrejeni postavljajo podrejenim ter ugotoviti, kaj prinaša uresničevanje teh nalog za obe strani. Primeri smotrov, ki jih na kratko navaja Foucault, se nanašajo predvsem na koristi, ki jih iz opravljenih nalog črpajo nadrejeni: »ohranitev privilegijev, akumulacija profitov, uveljavljanje statusne avtoritete, opravljanje funkcije ali poklica«. ³⁰ Ravno to so tudi področja, na katerih mora morebiten upor uveljaviti spremembe. (iii.) *Sprememba sredstev, s katerimi se uveljavljajo oblastna razmerja*. Na tem mestu se je potrebo ozreti na razvejane mehanizme, s katerimi si oblast pomaga pri izvrševanju svojih ciljev (npr. uporaba sile ali zgolj grožnja z uporabo sile, uporaba besed, uporaba pritiskov, ki temeljijo na ekonomski moči...) ter sprožiti spremembe, ki bodo onemogočile uporabo teh mehanizmov. (iv.) *Sprememba form institucionalizacije*. Čeprav institucije *per se* v skladu s Foucaultovo teorijo niso oblast, jim je potrebno posvetiti pozornost, saj predstavljajo mesto, katerega delovanje je odvisno od oblastnih strategij oziroma so mesto, skozi katero se zgošča oblastno delovanje. Institucije niso oblast, a temeljijo na njenih razmerjih: zato je potrebno bodisi spremeniti temelje, na katere se sklicujejo pri svojem delovanju; spremeniti tipe hierarhij in sisteme razločevanj, ki jih uvajajo, in sredstva, s katerimi poganjajo in spodbujajo svoje delovanje. Skratka, pri spreminjanju institucij gre za to, da aktiviramo ravno tiste tri značilnosti, ki so navedene tu zgoraj. (v.) *Sprememba stopenj racionalizacije*. Tu gre predvsem za to, da se doseže spremembe na področju izpopolnjevanja učinkovitosti instrumentov in postopkov, ki omogočajo vzdrževanje oblastnih razmerij; gre za to, da se najde stroškovno najbolj učinkovit način za izvajanje oblasti.

Ravno zaradi tega elementa vzpostavljanja novih oblastnih razmerij v

²⁹ Michel Foucault, »Kaj je razsvetljenstvo?«, str. 150.

³⁰ *Ibid.*

procesu osvoboditve, ni presenetljivo, da lahko foucaultovsko razumevanje osvoboditve vsaj v tem smislu uporabimo tudi kot vodilo pri razumevanju ameriške imperialne osvoboditve. Čeprav realizacija osvobajanja poteka iz diametralno nasprotno si pozicij, tako foucaultovski kot tudi ameriški imperialni tip osvobajanja nosita v sebi enako težnjo po razumevanju osvobajanja kot spreminjanja oblasti. V obeh različicah je osvoboditev – v zadnji instanci – mišljena kot zanikanje starih in vzpostavitev novih oblastnih razmerij.